

Садржај

I

<i>Градски дух</i>	7
------------------------------	---

II

ПУШАЧКА НОГА	17
Predgovor autora iz 1983. godine	21
Ja sam Milorad Grujić, ja pravim priče	24
ИМЕ	27
Trnoružac	31
Tatjanina pomada	34
ПРВЕ ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ПАТРИОТИЗМА	36
Crvenkapić	41
КАСНИЈЕ ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ПАТРИОТИЗМА	46
Dobar dan, mister alkohol	53
У РАЗОРЕНОМ БЕОГРАДУ	57
Politika šetanja	67
У БЕЧКЕРЕКУ, РАНИЈЕ ПЕТРОВГРАДУ	72
Pero s onoga svijeta	75
У ПИВАРИ	82
Pseudo	88
ШПИЛЕР	91
Umnožavanje uživanja	97
МОЈА ПОЕЗИЈА	99
Jašući na bogomoljki	102

ОПЕТ О ШПИЛЕРУ И РАДИ ЦРНОМ	117
Sto godina masnoće	124
РЕЖИЈА	127
Život kao san	133
ПЕСМЕ, ОПЕТ... И ДРАМЕ.	137
Dresirani Mirko	139
У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ	142
Stvaranje junaka.	153
ПОЗОРИШТЕ.	160
Univerzalna priča.	162
ПРОШЛОСТ БАНАТА	168
Ogledalo vaše vitkosti	171
БАНАТ, ЦРНА КОШУЉА	176
Novosadska dragana, namiguša	178
ОПЕТ ШЕЋЕРАНА	189
Bolovanje.	195
КРЛЕЖА	202
Ja sam zbunjenost	211
ШАРЕНИШ НА ПРЕСКОК И БАРАЊА.	221
Velika frka	225
О ПОЗОРИШТУ ЈОШ,	
И О БАРАЊИ ЈОШ, ДЕТИЊСТВО	233
Opsadno stanje.	240
ПРВИ СУСРЕТ С ПОЗОРИШТЕМ	249
<i>ПРЕД РАТ И САМ ПОЧЕТАК РАТА.</i>	250
Prutić, čarobni štapic	256
У ВРЕМЕ МОГА ДЕТИЊСТВА.	261
<i>ДРАМСКА ДЕЛА.</i>	262
<i>ЗБРДА-ЗДОЛА И СМРТ</i>	263

III

<i>Писао (ми) је син...</i>	279
<i>Писао њрагеда Милорад Кумановић.</i>	305

Градски дух

Пао сам ниско последњих година, а живот прошао.

Можда је све почело деведесетих, с ратовима између државица бивше Југославије. Свет се заљуљао, а ја сам изгубио веру да се нешто може поправити и да има наде. Тај недостатак наде учинио ме је очајним.

Оно што сам потајно очекивао од себе и од живота није се испунило.

Књижара и антикварница у којој радим полако се гаси.

И ствари су почеле да губе имена.

Угледаш неки предмет, али више не знаш назив. Као ни људи око тебе, него га описују. Нико не зна ни чему је служио, како се користио.

Онда су, као и речи, и ствари почеле да нестају.

А изгубила су се и читава брда појмова, уз помоћ којих сам се одржавао у животу, као и толики други. Најзад, многи кажу, постао сам равнодушан. И ћутљив. Нисам видео неки смисао у том неповратном нестајању свега.

Наравно, појавиле су се нове речи и нове ствари. Речи нисам научио, а модерне справе задавале су ми толике муке да сам углавном одустајао. Ни у непрегледном гомилању непотребних новотарија нисам видео неки смисао.

Престравило би ме када би из неког канализационог отвора искочила позната прилика чијег имена нисам могао

да се сетим. Из мени непознатог подземља Зрењанина измигољили би се ликови из гимназије, и професори и школски другови. Посред заустављеног Бегеја праћуо би се неки сом, кафански пријатељ. Ја гледам, не верујем, наравно. Он се брчне два-три пута и нестане.

Моја сећања живе на свим местима и не знам када ће ме заскочити.

Међутим, најстрашније за мене било је заборављање измишљених ствари. Није било више никога са ким бих могао да разговарам о континенту Му. Гледали су ме као да сам блесав.

Готово да и није било људи са којима сам причао. Ућутао, уронио у себе. Ишао сам градом као неки дух, у изношеној одећи, одсутан, сав усукан и лелујав, несигуран. Постао сам неко од измишљених места, несталих континената, изолован, прашина, дух.

У свету је узела маха необична појава: мржња према Србима. Обично се мрзе велике силе, ретко мали народи. Одједном смо испали најгори. Бомбардовали су нас. Али с престанком бомбардовања није престала светска и свеопшта мржња. Разлог за уништавање једне земље требало је оправдати. Један од најглупљих америчких председника, банкарска марионета, рекао је да ће нас вратити у четрнаести век. Скоро да је успео. У тој работи помагале су му и друге светске силе. Седамнаест земаља. Ни мањег народа ни веће навале. Крсташки рат против Србије. За разлику од већине из моје околине, ја верујем у теорије завере.

Ово су општепознате ствари, али не могу да их заобиђем. А и нећу.

Од те 1999. године, године бомбардовања, решио сам да никада више не идем у иностранство. До тада сам се напутовао.

Зрењанин је постао мртвачки град. Иако директно није гађан, изузев неколико пројектила палих на неупотребљаван

и зарастао у коров војни аеродром код Ечке и на Вршачки брег, и жестоког бомбардовања Панчева и рафинерије, Банат је у извесном смислу био чак поштеђен. Свеједно, све што се догађало уоколу одразило се и на Зрењанин.

Приметио сам, после неколико година, да нисам једини дух у граду. Утваре су испред мене искакале из сваког ћошка, на неочекиваним местима. Биле су то сподобе у свему налик мени, слабе, изгладнеле, лоше обучене, с мученичким лицима. Град који је некада био весео постао је средиште испосника и светаца.

Шетам се градом, слаб, онемоћао, безвољан и лак, а изненада као да полетим увис и надлећем град, кружим. Раскрили ми се маслинастозелени дугачки мантил, сав изbledео, без дугмади, ветар ме носи с једног краја на други. После, у јату врабаца или голубова видим и своје негдашње пријатеље, од којих многи нису живи. И они надлећу Зрењанин, као да нешто проверавају. Али не чујем ни цвркул, ни гугутање, него, тако, у апсолутној тишини, посматрам на небу изнад Зрењанина птице са ситним лицима људи које сам познавао – ступе се надоле, па вину, зароне, па изроне на неком месту за које ме вежу успомене из „доба поезије и мира”. Беласају им се стомаци прилепљени за кичму, испасаних кошуља и блуза, раздрљени одоздо, а понегде севну младалачке груди неке грлице. Сви они трагају за бесмртношћу и налазе одјек у мојој глави.

Читаву немоћ и недостојан живот утапао сам у читању књига. Често сам био гладан. Али када бих почео да читам неку књигу, заборавио бих на глад. Мој мали свет изгледао је већи уз књиге.

Бити књижар у Зрењанину баш и није неко профитабилно занимање. Али када сам се упркос свему привукао књизи и књижарству, већ сам знао да се никада нећу обогатити, а ни живети лагодно. Књига је код нас увек била само мука и мучење, просјачење и беда. А у уништавању књига и

читавих библиотека, у Зрењанину, родном граду, велика је историја пепела.

Мом старијем полубрату умрла је ћерка, од рака. Остала за собом два сина. Зет се оженио. Брат је покупио унуке и отишао у Холандију, код неких Зрењанинаца који су онамо емигрирали још седамдесетих година. После тога ми је умрла мати.

Са оцем, који је напунио деведесет, ретко се виђам. Живи са једном женом, двадесет година млађом. Женио се више пута, али из свих бракова има, најзад, само мене, јер је мога полубрата заборавио, или настојао да заборави, чим је овај отишао у Холандију. Љутио се. Био је себичан и хтео је те праунуке за себе. Ружнија страна јаких личности и компликованих карактера. Срце му се скаменило и више није хтео да чује за мога брата.

Жена ме је напустила пре десетак година, јер је мислила да се правим паметан. Причао сам јој уз јутарњу кафу шта сам читао. Њој је то било досадно.

Син мој Михаило понекад ми напише писмо, иако живимо у истом граду.

Сада сам рекао његово име. Михаило.

Не јавља се.

Као да телефон не постоји. Не долази код мене, нити ме зове, не виђамо се. А писма његова се готово никада не односе на практичне или свакодневне ствари. То су неке његове књижевне забелешке. Ретко нешто друго.

Не говорим друга имена, јер их највероватније више нећу помињати.

Рећи ћу, поред синовљевог имена, још само име свога оца. Милан Кумановић.

Као оно: У име Оца и Сина...

Једном ми је отац рекао да ме воли, али да му се не свиђа како живим.

То нас је још више удаљило.

Он је позната и уважена личност. Поред свега што је радио, писао је и књиге. Да их није он писао, никада их не бих ни прочитао. Нису ми се свиделе. Биле су то књиге без неке велике маште. Некако механичке.

О њему заправо нисам знао скоро ништа. Ону званичну биографију – да, као и остали грађани у малој културној средини. Ништа више од тога. Та „званична” биографија његова углавила се између нас као неки званичан однос оца и сина. Без икаквих интимности и без срдчности. Никада се заједно нисмо смејали. У сваком случају, тиштало ме је осећање да о том човеку не знам ништа.

И ја сам понешто писао. Нисам мислио да је то важно. Када бих се упоређивао с писцима чија сам дела волео да читам, склањао сам од себе и од света оно што сам забележио.

Мој отац није упоређивао оно што је написао са оним што су написали узорити писци.

Звао би ме понекад да му понешто помогнем. Воли, иначе, све сам да ради. Мени физички рад изгледа као нека дангуба. Ћутимо. А он се наглас пита зашто увек само ћутимо, зашто не разговарамо. Мислим, шта да разговарамо, а он: Хајде да разговарамо. О чему би хтео да разговарамо? – питам га.

После тога сам сањао како ме сахрањују, живог. И то је била моја жеља, да ме сахране живог, да бих због нечега самога себе казнио. Стојим испред раке у којој се, у отвореном сандуку, већ налазим. Видим себе у некој јакни, раздрљене кошуље на плаво-беле коцкице, с качкетом на глави, лежим с рукама преко груди. Около нема много људи, можда само ти гробљански радници који треба да затрпају гроб, али чека се да ја бацим прву шаку земље. А ја никако да то учиним, јер ми је одједном дошло жао себе.

Размишљао сам о чему да разговарам са својим оцем. Ништа ми није падало на памет. Али решио сам да га чешће

обилазим, макар само ћутали. Бранка ће нам скувати кафе, пушићемо и ћутати. Можда ће он нешто причати, можда хоће нешто да ми каже.

Једно време сам живео у Новом Саду. Осамдесетих година (девета деценија прошлог века), све до увођења санкција и оне невероватне инфлације. Онда сам покупио своје књиге и папире (тако ја зовем оно што обично називају рукописима) и вратио се у Зрењанин. Отац ми је дао гарсоњеру коју је, иначе, издавао. Био сам на његовој грбачи једно месец дана, а онда почео да шверцујем. Кад је деведесет и четврте престала инфлација, нађем посао у књижари.

Тада сам први пут сазнао за „позитивно мишљење”. Појавиле се неке књиге. Нисам прочитао веће будалаштине него онда о „позитивном мишљењу”. У суштини, оне су захтевале да не будемо они који јесмо него неки модел, замишљен ко зна где. Никада нисам схватио зашто је неопходно да „позитивно” мислим. То је било потпуно блесаво. Не можемо, ни под притиском „позитивног мишљења”, бити сви исти.

Преломио сам у себи и отишао код оца. Седели смо и ћутали. Он би почињао за нешто да се распитује, а ја нисам одговарао. Следеће недеље одем опет. Све се понови. Он каже да можемо тако бескрајно да ћутимо.

Има један предлог.

Он ће мени **причати** шта год он хоће, а ја њему **читати** нешто што сам написао.

И не морамо да разговарамо.

Свидело ми се. Нисам му рекао то него ово: Слажем се под овим условима – нема питања нити захтева за објашњењима, никаквих тумачења ни коментара.

Ти **причаш**, онда ја **читам**.

Климнуо је главом потврдно.

Тако је како је, другачије не може бити, додао сам.

И са тим се сложио климнувши још једном главом.

У почетку бих, када се вратим у свој стан, записивао оно што ми је исприповедао, а касније сам носио са собом један минијатурни касетофон и све снимао.

После сам то прекуцавао у компјутер, **ћирилицом**.

И дословно онако како је он причао.

Мој отац има веома леп ћирилични рукопис.

А прича на прескоке.

Ја сам њему читао роман који сам написао пре тридесет година. Није имао наслов.

Написао сам га на писаћој машини с **латиничким словима**.

У то време ниси могао да нађеш ћириличну машину.

Имао сам зелену писаћу машину марке „Unis” (Tbm de luxe). Мислим да се производила у Умагу, на северу Истре, у Хрватској.

Још нисам имао компјутер.

Он је мени причао шта би му пало на памет.

Ја сам њему читао редом, поглавље по поглавље. На почетку и два, да уђе у штос.

И тако наизменично: он прича, ја читам.

Недеља у Зрењанину, предвече, то је чиста депресија. Шарао сам пустим градом. Били смо духови и град и ја.

Само су приче у мени биле живе.

Први пут сам помислио како свемир није имао ни почетак нити ће имати крај. Све у космосу је одувек постојало. Човек, који има почетак, као и свој крај, рођењем и смрћу,

пројектовао је свој модел на све што га окружује, па и оно недостижно далеко. Све су приче о Великом праску и некаквом настанку космоса пре 13 милијарди година (рецимо) научне измишљотине. Једино што људски мозак не може да прихвати ништа што не наликује њему. Прибегава се разним лукавствима како би се заобишла једноставна чињеница да не мора све да има свој почетак нити свој крај. Само оно што људска бића раде или мисле има своје почетке и своје крајеве. Друго не.

Зрењанин је тужан град. Један од милион сличних. И у њему ја, један од милијарде сличних. Дух.